

Digital velferdsstat

Årsrapport
1. november 2023 – 15. oktober 2024

Introduksjon til programmet Digital Velferdsstat

Velferdsstaten er i rask endring. Med stadig nye oppgaver som skal løses med økte krav til effektivitet tvinger nye digitale løsninger seg fram. Digitaliseringen skaper mange nye rettslige spørsmål og avdekker også nye svar på gamle spørsmål. Gjennom prosjektet Digital velferdsstat søker vi å bidra med ny kunnskap gjennom langsiktig forskning, innovativ undervisning og dialog med offentlige myndigheter.

Rammen for prosjektet Digital velferdsstat er gitt i notatet Programområde Digital Velferdsstat som ble godkjent på det konstituerende møtet i styringsgruppen 24. september 2021 (Sak 3/2021).

Digital velferdsstat er det første programområdet som er iverksatt som del av avtalen om en tiårig strategisk satsning i samarbeid mellom Det juridiske fakultet, UiO og Nav. I henhold til den overordnede avtalen skal det iverksettes flere programmer under avtalen etter hvert. På styringsgruppemøtet 24. november 2023 var det enighet om at det er et mål å vedta oppstart av et program om språk – rettet særlig mot rettsinformasjonsforvaltning og språkteknologi – i 2024. Det har siden vært arbeidet med å utvikle rammene for et slikt program, blant annet ble det arrangert et arbeidsmøte mellom Juridisk fakultet og Nav 22. august 2024.

For å sikre gode synergier med andre eksisterende og planlagte prosjekter ved Det juridiske fakultet, arbeider vi for at Nav-avtalen er godt kjent og tenkes med i planlegging og gjennomføring av disse. Av tidligere og eksisterende prosjekter gjelder dette særlig Jon Christian Fløysvik Nordrums arbeid med prosjektet «Klarspråk i juridisk forskning og undervisning» (finansiert av KDD 2016–2024), Ingunn Ikdahls arbeid med prosjektet «Internasjonal trygderett» (finansiert av AID 2021–2025), og prosjektet “Norsk retts europeiske dimensjon - EurNor” (finansiert av NFR 2023-2028). I tillegg arbeider vi for å sikre godt samspill og arbeidsdeling med to søknader til NFRs utlyste “KI-milliard”: Norwegian Center for Language Modeling (NCLM), som vil fokusere på norske og samiske språkmodeller, og TRUST, som vil fokusere på tillitsverdig KI. Juridisk fakultet deltar som partner i begge søknadene. Vi har også arbeidet med fakultetets deltakelse i en søknad om nasjonalt senter for fagspråk – NORBRUK – som blant annet vil fokusere på språkteknologi på norsk og fagspråk for demokrati, rettsstat og velferd. Dersom søknadene innvilges vil det bety forskningsmidler til temaer som er relevante for Digital velferdsstat.

I perioden 1. november 2023 – 15. oktober 2024 har prosjektet ved UiO bestått av:

- Prosjektledere: Jon Christian Fløysvik Nordrum og Ingunn Ikdahl
- Stipendiater: Åse Haram og Øystein Flø Baste.
- Vitenskapelige assistenter: Kristoffer Madsen Andersen, Mira Sofie Stokke, Ylva Sophie Stensrud Høsøien, Anna Cervera Landsverk, Aravindan Balasubramaniam, Anna Dybvig Joner, Emil Røys Reite og Anne Førde Gaare.
- Administrasjon Anette P. Endsjø
- Øvrige prosjektdeltakere: Sigrid Stokstad, Mona Naomi Lintvedt, Ingvild Bruce og Hans Christian Farsethås. Disse har deltatt på interne møter, og bidratt med blant annet veiledning av studenter, undervisning og sensur, planlegging av arrangementer, og i arbeidet med å videreutvikle prosjektet.

Satsningen har tre hovedpilarer:

- Et mer relevant studietilbud;
- Forskning på den digitale velferdsstaten;
- En bred faglig arena for samarbeid, kunnskapsutvikling, innovasjon og formidling.

1. Et mer relevant studietilbud

Det er stort behov for å utdanne jurister med høy kompetanse innen lovgivningslære, forvaltningsrett og trygderett, som også har forståelse for utfordringene og mulighetene ved bruk av ny teknologi i velferdsforvaltningen. Tett kontakt mellom Det juridiske fakultet og Nav om studietilbud kan sikre at det utdannes jurister med relevant kompetanse. Masteroppgaver og utredninger i Lovlab kan gi selvstendige forskningsbidrag til feltet. Et sterkt studietilbud innen området digital velferdsstat er også en viktig kanal for å rekruttere fremtidige forskere.

Dette er sentrale aktiviteter i pilaren i rapportperioden:

- Videreutdanningstilbudet “JFVU1100 – Retten og den digitale velferdsstaten” ble opprettet i 2022 som et toårig pilotprosjekt. Kurset ble gjennomført for andre gang høsten 2023, og 22 studenter besto eksamen. I etterkant har fakultetet funnet løsninger som gjør det mulig å etablere dette som et varig videreutdanningstilbud, fra høsten 2025.
- I «JUS 5502 Lovgivningslære (Lovlab)» gjennomføres høsten 2024 prosjektet “JOU 2024 Rettsteknologi for å fremme autonomi og rettssikkerhet” på oppdrag fra Nav.

2. Forskning på den digitale velferdsstaten

For å kunne bygge opp fagfeltet planmessig, har prosjektet i den første perioden av avtalen satset på studenter, vitenskapelige assistenter og stipendiater, med tanke på å rekruttere personer som kan fylle fremtidige faste stillinger innenfor de sentrale fagområdene. Med rekruttering av to stipendiater fra 2024 er det viktig å sikre gode arbeidsvilkår for stipendiatene. Prosjektlederne har brukt – og vil bruke mye tid – på å veilede både vitenskapelige assistenter og stipendiater. Det er behov for å avlaste prosjektlederne slik at de også har tid til egen forskning. Et viktig tiltak for å gi slik avlastning er at seniorkonsulent Anette Endsjø fra høsten 2024 vil arbeide 50 % som administrativt ansvarlig for Nav-avtalen. Målet for perioden prosjektet nå går inn i er å etablere en robust forskningsgruppe.

Dette er sentrale aktiviteter i pilaren i rapportperioden:

Studentforskning ferdigstilt i prosjektperioden:

- Kristoffer Madsen Andersen leverte høsten 2023 masteravhandlingen «Menneskers integritetsvern i møte med roboter. Retten til fysisk integritet ved menneske-robot-interaksjon i helsevesenet i lys av EMK artikkel 8.».
- Mira Sofie Stokke leverte høsten 2023 masteravhandlingen «Digital frihetsberøvelse. En rettslig analyse av digital tilgang for innsatte.»
- Ylva Sophie Stensrud Høsøien leverte våren 2024 masteravhandlingen «Når er utvikling av maskinlæringsalgoritmer «vitenskapelig forskning»? En analyse av de vilkår personvernregelverket oppstiller for at noe skal kunne utgjøre “vitenskapelig forskning”.
- Flere studentprosjekter pågår, ved vit.ass. Anna Cervera Landsverk, Anna Dybvig Joner, Aravindan Balasubramaniam (startet våren 2024), Anne Førde Gaare og Emil Røys Reite (startet høsten 2024). En oversikt over temaene de arbeider med er tatt inn i appendix. Det er også ansatt to nye vitenskapelige assistenter –Kristin Sønnesyn Berg og Anne Harris-Christensen – med oppstart januar 2025.

Andre publikasjoner i perioden:

- Ingunn Ik Dahl: “Når retten møter fremtidens digitale velferdsstat”, Stat & Styring 2024, vol. 34(3), s. 35-42.
<https://doi.org/10.18261/stat.34.3.7>

Doktorgradsprosjekter:

1-2 stipendiatstillinger ble lyst ut i 2023, og i 2024 ble to doktorgradsstipendater ansatt i DigiVel. Begge har nå tiltrådt i 4-årige forskningsstillinger:

- Øystein Flø Baste tiltrådte april 2024, og prosjektet har arbeidstittel «Analyse av individdata for tilrettelegging og kontroll i velferdsstaten». Prosjektet undersøker de rettslige rammene for innsamling og analyse av individdata med utgangspunkt i to casestudier: i) Skolen: analyse av elevdata for å fremme læring, og ii) Nav: analyse av informasjon om brukere for hindre feilutbetaling og svindel. I tillegg til å drøfte rettsdogmatiske spørsmål, vil prosjektet benytte rettsempiriske metoder for å undersøke hvordan den aktuelle reguleringen virker og oppfattes av elever i skolen.
- Åse Haram tiltrådte august 2024. Prosjektet handler om integrering av KI (maskinlæring) i forvaltningens saksbehandlingsprosesser. Det ser på forholdet mellom teknisk og rettslig «forklarbarhet» ved bruk av komplekse maskinlæringsmodeller til å utføre ulike funksjoner i en saksbehandlingsprosess. Et spørsmål er om 'Forklarbar AI'-feltet (XAI) tilbyr forklaringsmetoder og -begreper som kan egne seg i forvaltningskonteksten, med tanke på å oppfylle rettslige krav til offentlighet, begrunnelse, partsinnsyn osv.

3. En bred faglig arena for samarbeid, kunnskapsutvikling, innovasjon og formidling

Prosjektet skal danne grunnlag for et nært og systematisk samarbeid mellom Det juridiske fakultet og Nav, i tillegg til å fremme kontakt med og formidle kunnskap til andre aktører. Dette gjelder både i akademia og forvaltningen. Den erfaringsbaserte kunnskapen blant ansatte og borgere som er i kontakt med Nav, er en verdifull ressurs i kunnskapsutviklingen til Nav.

Dette er sentrale aktiviteter i pilaren i rapportperioden:

- Åpent seminar om «eID i offentlig forvaltning - sårbarhet, risiko og løsninger» ble avholdt 27. november 2023 i samarbeid med SODI. Seminaret brakte sammen ulike aktører for å kartlegge bredden i problemstillingene, slik som NAV, skatteetaten og norsk fosterhjemsforening. Dette etterfulgt av en akademisk samtale hvor flere forskere tenkte høyt om hvordan vi kan tilnærme oss dette feltet for å utvikle bedre, sikrere og mer brukervennlige løsninger for eID i offentlig forvaltning. Vitenskapelig assistent Mira Sofie Stokke holdt presentasjon om «eID i fengsel».
- Åpent seminar om «Automatiseringsklart lov- og regelverk og automatisert forvaltning» ble avholdt 9. februar 2024. Seminaret presenterte automatisering fra både et fugleperspektiv – hva skjer når vi legger til rette for automatisering? – og fra et konkret forvaltningsnivå: hvordan kan vi gjennomføre dette i praksis? Tidligere vitenskapelig assistent i Digital velferdsstat Ingvild Ladegård Lockert, snakket om demokratiske perspektiver på automatisering i offentlig forvaltning. Vitenskapelig assistenter Anna Cervera Landsverk og Anna Dybvig Joner presenterte tema for sine masteroppgaver. Og professor Julia Köhler-Olsen fra OsloMet som leder forskningsprosjektet PÅDIGVEL –Pålitelig digital velferdsforvaltning (hvor DigiVel er samarbeidspartner) presenterte utfordringer som kan oppstå når man ønsker å automatisere. NAV var representert med direktør Hans Christian Holte, avdelingsdirektør Haakon Hertzberg, og avdelingsdirektør Cathrine Stadheim, Juridisk avdeling, Nav Arbeids- og velferdsdirektoratet.
- Lovkonferansen 2025 skal holdes 10. og 11. juni. Planlegging startet opp høsten 2024.
- Jevnlig aktivitet på bloggen «Digital velferdsstat», blant annet føljetongen #digitalkjepphest med bidrag fra eksterne deltakere fra forvaltning og akademia.
- Ylva Sophie Stensrud Høsøien har oversatt nettsidene til DigiVel, og den engelske versjonen er snart klar for publisering.

Bidrag fra prosjektdeltagerne på ulike eksterne arenaer:

- Ingunn Ikdahl og Christoffer C. Eriksen: "Welfare administration as police? Digitalization and control of citizens" på konferansen "The discreet charm of prediction: Critical understandings of the digitalization of policing", København 29.-30. januar 2024.
- Ingunn Ikdahl: «Hindrance or helper? Law and visions for digital transformation of the welfare state». Innlegg på de nordiske skattedirektørene og deres ledergruppes samling 19. mars 2024.
- Ingunn Ikdahl: "Algoritmisk omsorg? Endringer i en digitalisert velferdsstat", innlegg på workshop "Digitalisering, AI og sociale rettigheter" arrangert av forskergruppene WELMA (Jur.fak., Københavns universitet) og VERDI (Jur.fak., UiO). 28. mai 2024.
- Ingunn Ikdahl og Jon Christian Fløysvik Nordrum arrangerte rundebordet «AI Policy, Constitutionalism & Governance» på konferansen «AI Regulation and Governance: A Cross-Jurisdictional Approach» ved Juridisk fakultet, Universitet i Oslo 5. juni 2024.
- Ingunn Ikdahl og Christoffer C. Eriksen: «Democracy and the digital transformation of democratic governance. The case of the Norwegian tax administration» 25. – 28. juni 2024 på "Nordic Political Science Congress" NOPSA 2024 <https://www.nopsa2024.no/>.
- Øystein Flø Baste: "Rettslige utfordringer ved analyse av individdata i skolen» 19. september 2024 på «Nav + Akademia = Sant?», Navs erfaringskonferanse 2024, Kristiansand.
- Anne Førde Gaare og Anette Endsjø (administrativ) deltok på «Erfaringsseminaret 2024» og «Nav + Akademia = Sant?», Navs erfaringskonferanse 2024, Kristiansand.
- Anne Landsverk og Anna Dybvig Joner deltok på seminaret "The Law of the Algorithmic State. Perspectives from Central and Eastern Europe" i Trieste, Italia 26. – 27. september 2024.

Vi driver en e-postliste for formidling av informasjon om og fra prosjektet. Per 1. oktober 2024 er det registrert 581 personer på listen, som representerer store deler av den digitalt interesserte offentlige forvaltning og organer med ansvar for kontroll og tilsyn med offentlig forvaltning.

Appendix: Studentoppgaver

Leverte masteroppgaver:

Menneskers integritetsvern i møte med roboter. Retten til integritet ved menneske-robot-interaksjon i helsevesenet i lys av EMK artikkel 8. Etter EMK artikkel 8 har enhver rett til respekt for privatlivet, herunder sin fysiske integritet, som igjen har koblinger til en rekke andre vernede interesser som inngår i betegnelsen privatliv. Oppgaven er en analyse av innholdet i, og rekkevidden av, integritetsvernet under EMK artikkel 8, anvendt på spesifikke scenarier hvor roboter brukes i helsevesenet. Formålet er å belyse hvordan bruk av forskjellige typer av roboter kan gripe inn i, men også fremme retten til personlig integritet i helsevesenet.

Kristoffer Madsen Andersen

Digital frihetsberøvelse. En rettslig analyse av digital tilgang for innsatte.

Etter straffegjennomføringslovgivningen har innsatte som hovedregel ikke tilgang til internett eller datautstyr. Samtidig digitaliseres offentlig forvaltning. Tilgang til velferdsrettigheter forutsetter i stadig større grad digital tilgang. Oppgaven kartlegger kriminalomsorgens rettslige handlingsrom i skjæringspunktet mellom internett, velferd og fengsel, i lys av straffegjennomføringslovgivningen, velferdslovgivningen og menneskerettighetene. Problemstillingen er hvilken adgang kriminalomsorgen har til å nekte innsatte digital tilgang av betydning for deres velferdsrettigheter.

Mira Sofie Stokke

Når er utvikling av maskinlæringsalgoritmer «vitenskapelig forskning»? En analyse av de vilkår personvernregelverket oppstiller for at noe skal kunne utgjøre «vitenskapelig forskning».

I EU og Norge er det et økende fokus på å utnytte potensialet i data som offentlig forvaltning sitter på, samt å bruke kunstig intelligens til å effektivisere forvaltningen. For å utvikle kunstig intelligens trenger man data, og når disse dataene er personopplysninger, vil personvernforordningen komme til anvendelse. Personvernforordningen inneholder en særlig regulering av behandling av personopplysninger til vitenskapelig forskning. Spørsmålet oppgaven tar for seg er hva som skal til for at utvikling av maskinlæringsalgoritmer skal regnes som vitenskapelig forskning i personvernforordningens forstand. Tre hovedkrav må oppfylles: Prosjektet må ha et forskningsformål, det må overholde relevante etiske regelverk, og prosjektet må gjennomføres i tråd med en relevant forskningsmetodikk. For utvikling av maskinlæringsalgoritmer oppstår det særlige spørsmål, og formålet med oppgaven er å gi forvaltningen råd om hvordan prosjekter bør organiseres og gjennomføres for at man skal kunne benytte seg av den særlige reguleringen for «vitenskapelig forskning».

Ylva Sophie Stensrud Høsøien

Masteroppgaver under arbeid:

Automatisering og økonomisk sosialhjelp

Jeg skriver om kommunenes adgang til å automatisere vurderinger av søknader om økonomisk sosialhjelp. For å kunne vurdere automatisering for denne ytelsen forsøker jeg først å analysere vurderingen som skal foretas og undersøker hvilke deler av denne som er opp til kommunens skjønn. Jeg ser blant annet på begrensninger for dette skjønn og hva det innebærer at ytelsen er en rettighet. Videre ser jeg på GDPR artikkel 22 og hvilke begrensninger denne setter for automatisering, herunder hva som kreves av menneskelig involvering etter bestemmelsen. Jeg undersøker også en eventuell plikt til å utøve skjønn for kommunene i saker om økonomisk sosialhjelp og i hvilken grad dette kan være en begrensning på adgangen til å automatisere deler av vurderingen.

Anna Dybvig Jøner

Forvaltningsorganers adgang til å innhente og behandle særlige kategorier av personopplysninger for å hindre algoritmisk diskriminering.

En rekke forvaltningsorganer eksperimenterer med bruken av kunstig intelligens for å effektivisere sine tjenester ut mot publikum. En gjennomgående utfordring ved utviklingen av slike systemer, er forekomsten av skjevheter i treningsgrunnlaget. For å kunne forebygge skjevheter, er KI-utviklere nødt til å sikre et representativt datagrunnlag. I enkelte tilfeller fordrer dette at utviklerne innhenter særlige kategorier av personopplysninger. Personvernforordningen oppstiller imidlertid svært strenge regler for behandlingen av sensitive personopplysninger, jf. pvf. artikkel 9. KI-forordningen artikkel 10 nr. 5 gir imidlertid utviklere adgang til å behandle særlige kategorier av personopplysninger for å oppdage og korrigere skjevheter. I min avhandling undersøker jeg innholdet i bestemmelsen, og forsøker å svare på hvordan forvaltningsorganer kan utvikle KI-systemer på en trygg og tillitsvekkende måte.

Aravindan Balasubramaniam

Kravene til offentlighet, transparens og begrunnelse i norsk og italiensk algoritmisk forvaltning.

Oppgaven undersøker hvordan kravene til offentlighet, transparens og begrunnelse er forstått og anvendt i norsk og italiensk algoritmisk forvaltning. Begge forvaltningene møter nye utfordringer som følge av den digitale transformasjonen. Jeg analyserer disse tre kravene både ut fra landenes nasjonale forvaltningsrettslige regler og felleseuropeiske regler som blant annet personvernforordningen og KI-forordningen.

Anna Cervera Landsverk

Brukeren i sentrum? Juridiske hindringer som oppstår ved utviklingen av sammenhengende tjenester

Det er et klart uttalt politisk mål at brukeren skal stå i sentrum og at tjenester skal bli mer sammenhengende av hensyn til brukervennlighet. Men hvilke juridiske forutsetninger må være på plass for at tjenester på tvers av ulike sektorer kan kobles sammen? Og hvem sitter med det endelige ansvaret for brukeren og tjenestenes forsvarlighet når vi endrer disse strukturene?

Anne Førde Gaare

De rettslige rammene for språkmodeller som beslutningsstøtte i offentlig forvaltning.

Hvordan retten til å bli glemt, hjemlet i personvernforordningen, skal ivaretas i utviklingen av språkmodeller, er også et interessant tema. Prosjektet mitt er med andre ord i en innledende fase; drodler og artikkelsøk pågår for å finne en praktisk viktig problemstilling som engasjerer meg.

Emil Røys Reite

Alle bildene i rapporten er generert ved hjelp av wombo.art ut fra stikkordene
AI, thoughts og technology.